

י. אורן : הקונצרט

מר אדלברט שטרן, מורו של מיכאל לנגינה בכינור, היה אדם צנום, קטן-קומה שבלוריתו שיבה, אפו כמקורו של נשר ועיניו אפורות-דהויות. מוצאו של מר שטרן מאחת הארצות שצצו באירופה לאחר התפוררותה של הקיסרות האוסטרית: ספק צ'כוסלובקיה, ספק הונגריה, ספק רומניה. ביום שבו הכיר מיכאל את אהובה הקדימה החמה לשקוע, דומה היה כי החושך גח במפתיע. עמד להעלות אור במנורת-הנפט ולא מצא גפרורים בכיסו. לבש מעילו, יצא החוצה ושם פעמיו אל מרכז העיר. מרחוק רמוה העיר באורותיה ונדמה היה כי היא צוהלת ושוקקה, אך למעשה היו רחובותיה שוממים.

צינה חדרה באוויר. מיכאל נכנס לבית-קפה והזמין כוס תה חם. ליד השולחנות ישבו שוטרים בריטים ולגמו בירה בקפידה, בחשיבות ובשתיקה מוחלטת. פסנתרן חורר ומיוגע הלם על מנענעי פסנתר-כנף שחור, דובי, מסורב. מנגינה רגשנית שחוקה נתנשאה אל-על, פגעה בענני העשן הדחוס שהעיבו את התקרה והתנפצה לרסיסי קולות מרוסקים, כאותם אדים הממלאים את החלל ואינם נראים לעין אלא לאחר שהם נתקלים בחלון צונן ונתלים טיפות-טיפות על שמשותיו. האיש שעתיד להיות מורו של מיכאל לנגינה בכינור, היינו אותו אדם צנום, קטן-קומה, שבלוריתו שיבה, אפו חד כמקורו של נשר ועיניו אפורות-דהויות, ישב ליד דלפק-המשקאות ולפת באצבעותיו כוס ריקה. נרתיק שחור המיועד לכינור היה מונח למרגלותיו כאבן שאין לה הופכים. מכיון שהמושבים שליד דלפקי-משקאות גבוהים הם מן הרגיל, היו רגליו של אותו אדם מתנדנדות ותלויות באוויר. עבר מי שעבר וגרר בלי-משים את הנרתיק אל מתחת למושב. הניח הנמוש את רגליו על הנרתיק ושוב לא היו תלויות ולא נתנדדו. אותה שעה היה מיכאל שמח על שהנרתיק של כינורו שלו הושם לפני צאתו באחד הארגזים ששימשו לו ארון ולפיכך נמצא במקום-מבטחים ואין חשש שמא יבוא מישהו וינהג בו מנהג של ביטול או ישימנו הדום לרגליו.

מיכאל התקרב אל הנמוש.

— אתה כנר ?

— נעים מאד — השיב הלה — שמי אדלברט שטרן.

— אתה מנגן בכינור ?

— *inter alias*. כלומר בין השאר גם בכינור.

— ניגנת כאן ?

— לא.

— הגרתיק הזה, האם ריק הוא?

— לא.

— מה בתוכו?

— פסנתר.

— לא, באמת. כינור?

— מה לדעתך?

— כינור.

— נכון. כינור. איך גיחשת?

— למה הבאת אותו הנה?

— הרי רואה אתה; כדי שישמש משענת לרגלי.

— ולא עוד?

— כך יאה לו כל עוד אינו משמש משענת ראויה-לשמה לקיום אנושי.

— איני מבין.

— אף אני לא. איני מבין, למשל, על שום מה מתעקש בעל בית-מרזח זה

להעסיק הלמן זה...

— מי?

— גפח זה הסבור שידידו פטישים והפסנתר סדן. כלום שמעת מימיך נגינת-

זוועה שכזו? ... לכל הרוחות! אם תכבדני בכוס משקה, אספר לך מעשה בילד-פלא

שהשתפר ואיבד... ח-ח-ח, נסה-נא לנחש מה איבד הילד?

— מה?

— התנאי היה שתכבדני בכוס משקה.

מיכאל הזמין משקה. אדלברט מילא כוסו נזולים שקופים והרימה למעלה.

— ובכן, הילד איבד... מה שכל ילד מאבד... ח-ח... כל ילד מאבד, ועל אחת

כמה וכמה ילד-פלא... כן, אדוני... ח... הילד איבד... ח-ח... מה שכל ילד מאבד,

ח-ח-ח... איבד את ה... ח-ח-ח-ח... את הפלא! איבד את הפלא ונשאר ילד בלא פלא.

לחיי הילד — הוא הריק את כוסו והשעין מרפקו על הדלפק. — ועכשיו, אדוני,

אספר לך מעשה באדם מבוגר, כנר לפי מקצועו, שבא אל בעל בית מרזח ואמר לו:

בוא, נעשה ביזנס; אני אנגן לך ואתה תשלם לי. שהרי אם אני לא אנגן ואתה

לא תשלם לי לא יהא מי שינגן לך ולא יהא מי שישלם לי. מובן, מחזור ומלובן,

לא כן? לכאורה, ברור כשמש. אך בעל בית-המרזח יש לו הגיון משלו. לפיכך

ברנש זה מנגן — אוי לאזוניים שכך שומעות! — ואתה משלם. שהרי לולא היה

לך במה לשלם לא היית מזמין את המשקה. עכשיו שהזמנת, שלם תשלם. אין מנוס.

מיכאל ישב על הכסא בסמוך למושביו של שטרן.

— אדוני, אני מוכן לשלם לך עוד ועוד...

— אלמוגי יקר ונכבד מאד! מעולם לא ביקשתידך לשלם לי. בעדי

תשלם ולא לי.

— אבל אני מוכן לשלם לך, ממש לך... בתנאי...

— בלי תנאים, אדוני.

— הקשב רגע, מר שטרן. אני שואל: האם מוכן אתה לתת לי שיעורי נגינה

בכינור?

שטרן גלש ממושבו. התמתח והושיט ידו למיכאל.

— הרשניינא להציג את עצמי לפניך. אדלברט שטרן, מורה מדופלם

לכינור, נותן שיעורים על ימין ועל שמאל, כלומר ביד ימין וביד שמאל... דרך-

אגב, הואל-נא להשיב על שאלה אינטימית: מה ממריץ את אדוני להתענין

במורה לכינור? בת מוזיקלית, ששמיעתה היא אבסולוטית? בן ילד-פלא? נכד

מוכשר? נין החשוד בנטייה מיוחדת לאמנות קולית?

— לא. אני עצמי רוצה ללמוד.

— הממ... — נהימה ארוכה וממושכת נתמלטה משפתיו שנתכווצו בעווית

לגלגנית — אדוני משתוקק להצטרף אל להקת פושטי-הצליל?

— ?

— מילא. אני מוכן, אדרבה, נתחיל בזה הרגע. ככל שניטיב להקדים

כן נרע לאחר. אדוני, אני כולי לשירותו. — הוא גטל בידו את הנרתיק.

מיכאל נתחלחל.

— אינך עומד לקיים את השיעור כאן?

— הס-וחלילה. השיעור יתקיים בסטודיו של הכנר אדלברט שטרן, מורה

מדופלם לנגינה בכינור וכיוצא באלה כלי-מיתר-וקשת, כגון: ויולה, בטנונית,

בטנון — הוא פוסע לעבר הדלת, פתחה, החווה קידה מלצרית ואמר באנגלית:

— After you!

הסטודיו של אדלברט שטרן הפתיע את מיכאל. היה זה חדר מרווח, מסודר

בקפידה ומרוהט כהלכה. וילונות צבעוניים קישטו את החלונות. בין שני החלונות

עמד פסנתר קטן, מבריק בצבעו החום. על השולחן היתה פרושה מפת-תכלת

ועליה אגרטל ובו שתי שושנים. שטרן ישב ליד הפסנתר והרים את מכסהו.

— אדוני התלמיד! — פתח — יהיה זה שקר וכזב אם אעז לומר שיש בי

שמץ של אופטימיות לגבי תוצאותיה של הרפתקה מוזיקלית זו מצד אדם שפרקו

אינו נאה וזקנו מגודל פרא. אף-על-פי-כן שומה עלי לנהוג בך מנהג אבי זכרונו-

לברכה, שאף זקנו היה מגודל, אך לא דווקא פרע. ומנהגו של אבי כך היה:

כל-אימת שראה אשה הרה היה מחווה לה קידה. נחש-נא, אדוני התלמיד, על שום

מה היה אבי מחווה קידה כל-אימת שאשה הרה היתה מזדמנת לו בדרכו?

— אני מניח משום... על שום... משום שהיה ג'נטלמן.

— טעות היא בידך, אדוני התלמיד. המושג ג'נטלמן לא היה נהיר לו.

לעומת זאת היו נהירים לו כל מיני מושגים אחרים. הוא היה אומר: לעולם הווה

סבור שדווקא אשה זו נושאת ברחמה את מי שעתידי להיות משיח. כלל זה קיבלתי

מאבי, ולפיכך אני אומר: לעולם הווה סבור כי דווקא תלמיד זה נושא בחובו

את זרע הגאונות. עלינו להתיחס אפוא ללימודים במלוא הרצינות. אני פותח שיעור

לא את הנעימה כולה, הס־וחלילה, כי אם את ששת הטונים הראשונים בלבד. כ־ל עוד בל־בב! כן, נגנן "התקוה". ושלושה טעמים לדבר: ראשית, כל־אימת שאדם לוחץ על המיתר בארבע אצבעות שמאלו נעימת "התקוה" יוצאת מאליה. ארבע אצבעות בוו אחר זו: זרת, אמה, קמיצה, אצבע. לה־סי־דורה! כ־ל עוד ב... את הלבב נעזוב לפי שעה נלפשו. שנית, משום ששיר זה הוא הוא ההמנון הציוני. הלחן נגנב בשינויים קלים מיצירתו של סמיטאנה, אך אסור להפריז בחשיבותה של עובדה זו. תנו לסמיטאנה את אשר לסמיטאנה ולציונות את אשר לציונות. ושלישית: השם. התקוה. אכן, אדוני התלמיד, משוך, מש־ו־ו־ך, מש־ו־ו־ך! שם זה הולם מצבים שונים. אפילו מצבו של אדם המתחיל בגיל מפקפק לשקוד על תורת המוסיקה. "עלי כינור". ובכן, אדוני, אנו מסיימים ב"התקוה". אלא שבכך לא די. בנוהג שבעולם מסתיים השיעור הראשון בהרצאה קצרה על תורת ההרמוניה ועל מבנהו של הכינור. עיניך הרואות, אדוני התלמיד, שארבעה מיתרים מתוחים על גבי הכינור. סול־רה־לה־מי. למען הסיפוק וההונאה, סליחה, ההנאה־העצמית, מוגש לך בזה מונח מוסיקאלי: קווינטה. שפירושו חמישה טונים. חמישה טונים מפרידים בין מיתר למיתר והטונים של המיתרים עצמם בכלל זה. למען הדיוק הנמרץ, ארבעה־חצי, אבל זה מסובך מדי. עוד חזון למועד. לפי שעה בלי חזון ובלי מועד... תורת ההרמוניה רחבת־ידיים היא ועמוקה מניי־ם. רווחים, טונים, שמות, טרצה, קווינטה, אוקטאבה. כיצד אומר אותו נסיך דני, גיבורה של טרגדיה שמחברה ידע פרק בהלכות המוזיקה, ואם לא בהלכות המוזיקה הרי לפחות בתורת הקצב האלגנטי והגמיש... אמנם, אותו גאון לא התפרכס בשבעה טונים, אך לעומת זאת הגדיל לעשות בעשר הברות. ובכן, כיצד אמר? צלילים, צלילים, צלילים! WWords, words, words. למען האמת, התרגום הנכון הוא: מלים, מלים, מלים. אם כן, נזכור את המלים: סול, רה, לה, מי. דרך־אגב, אם לא תזכור לא יהיה בכך משום אסון. רשאי אתה לשכוח, לשכוח הכל, אם עדיין לא שכחת. ואם שכחת, מוכן אני להזכירך: סול־רה־לה־מי.

ב

יום אחד, בתום שיעורו, החזיר מיכאל את כינורו אל הנרתיק ואמר:

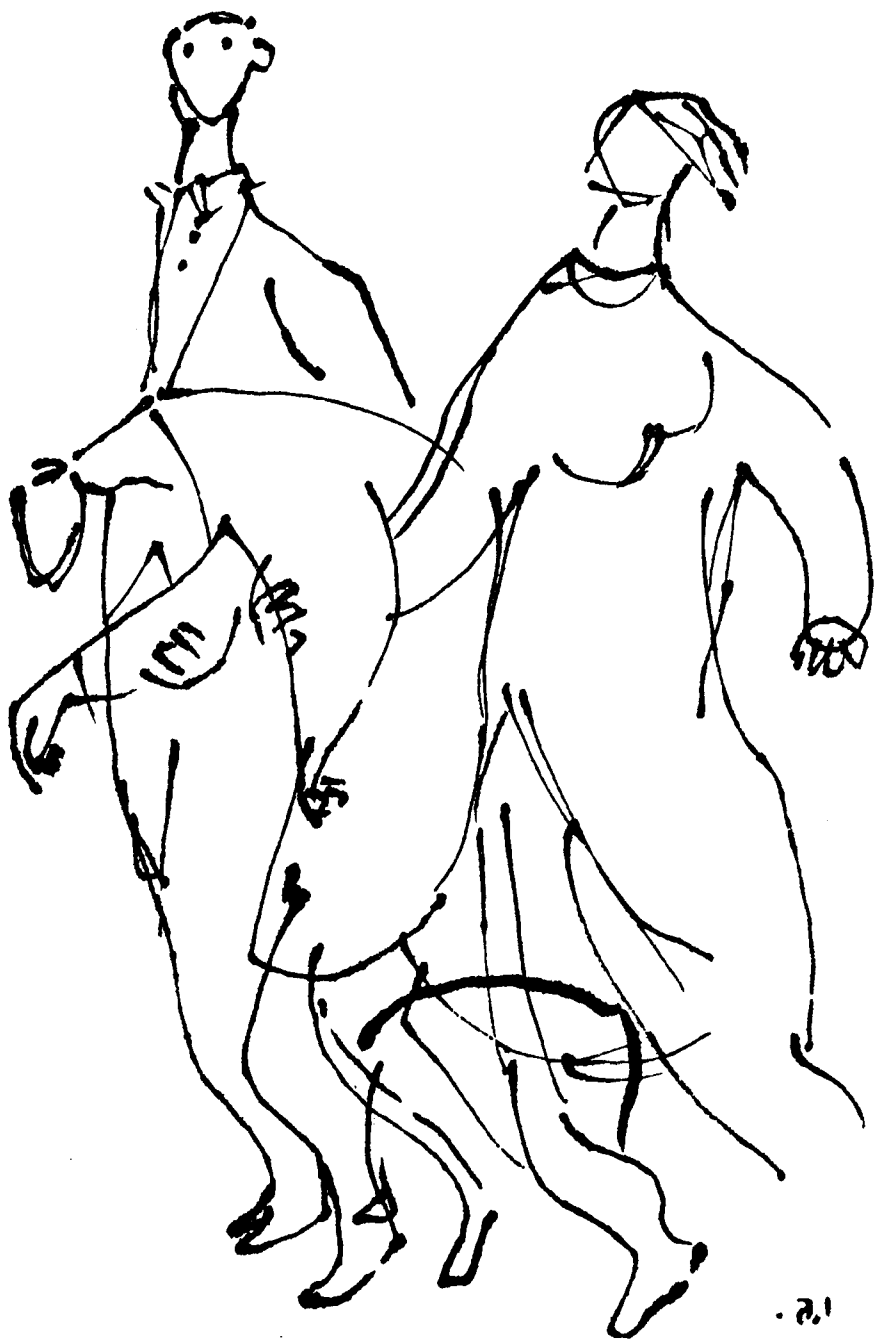
— אני רוצה לערוך קונצרט.

אדלברט שטרן קינח את אפו בהשמעת צליל מוגזם מן הרגיל ופתח כדרכו

בסלסולי לשון:

— הצעתך, אדוני התלמיד, מתקבלת על הדעת מבחינה עקרונית. אולם אני

מפקפק מאד באפשרויות ביצועה היעיל. בקיאותך בתורת המוסיקה ויכולת הביצוע שלך הגיעו בהחלט לרמה של גן־ילדים. אין לנו אלא להצטער על שהבריות אינם נוהגים לערוך קונצרטים לכינור בגני־ילדים, מכל־מקום כשקומתו של הקונצרטנט מגיעה לכדי מטר אחד ושמונים סנטימטר. עם זאת, הקצב המסחרר של התקדמותך המזהירה מניח מקום לסברה שבעוד כחמישים שנה תהיה ראוי באמת להופיע

. י. ברנר : מן הרישומים ל"המשפט" של קפקא

לפני עם ועדה. ושוב צר לי מאד על כי הסיג הטבעי לאורך-ימיו של ילוד-אשה, שנקבע מאז גירושם של אדם וחווה מגן-העדן, מאלץ אותי לבחור בעולם הבא כבגיא-החזיון של הקונצרט שלך. ומכיון שגן-העדן אינו בא בחשבון מחמת הגירוש שהזכרתי זה-עתה, וכן מכמה וכמה טעמים אחרים שאין אני מוסמך לפרטם, הרי קיימים כל הסיכויים לכך שהקונצרט ייערך באולם הגיהנום. לכל היותר, בתפתה. נטוש תקוה, כל הנכנס לכאן. דרך-אגב, השלט אינו צריך להפחידך או לקצץ את כנפיך, חלילה. אין זו הלכה למשה מסיני. לא משה רבנו תלה אותו אלא בסך-הכל דאגטה אליגיירי, וספק אם יש לאותה כתובת תוקף של חוק בגיהנום. מיכאל לא התרשם מן הנאום אף-כהוא-זה. הוא חזר על דבריו:

— אני רוצה לערוך קונצרט.

— קונצרט, אה?

— כן, קונצרט.

— לפני קהל-אלפים צמא-צלילים?

— אינני יודע.

— לפני מבקרים וחוקרים, מביני-טעם ומנתחי-צליל, העטים על מוזיקאי

כעית על טרפו? במקרה זה מוטב לומר, אמנם, כעורבים על פגר.

— איני חושש מהם. לא מהם ולא מן הסארקאזמוס הקטלני שלך.

— ודאי, ודאי. רמתך המקצועית לא הגיעה עדיין לשלב של חששות.

של מורא, של פחד. בטחון זה אף הוא סימן מובהק של בורות, של עס-הארצות.

ובכן, אנו עומדים בפרשת הקונצרט. הרשה-נא לי לגעת בשאלה אינטימית. רצוני

לדעת מה בדעתך, כלומר בכוחך, להשמיע? במינח הברברי שלנו מתקרא הדבר

בשם רפרטואר, מה הוא, אפוא, הרפרטואר שלך?

— יש מה להשמיע.

— ודאי, ודאי, בלי כל ספק יש ויש. שלוש הביתיים, למשל; באך, בטהובן,

בראמס. הקלאסיקה; מוצרט, היידן. הרומנטיקה; שוברט, שומאן, מנדלסון. אני

יועץ לך לבחור בקונצ'רטו השני של מנדלסון. טהרה-רם טהרה-רי-רם,

טררררר... פופולארי מאד. רצונך שאדגים?

מר שטרן גחן להוציא את כינורו של מיכאל מנרתיקו, אך מיכאל הטף

מידו את הנרתיק בכוח ויצא החוצה.

ג

חמים הם ימי שלהי-קיץ בירושלים. שמש-הרים לזהטת בכל עזי-יקודה וכששוקעת השמש מנשבת רוח-מערבית, אלא שאף היא חמה ומשדת. אף-על-פי-כן יש באותה רוח מריחות הסתיו העומד אחר הכתלים, ולפעמים חודר לתוכה במפתיע סילון של צינה מרעננת והחולצה הרטובה מזיעה נדבקת אל הגוף. חולצה הנדבקת אל הגוף, אין דבר שכיח מזה בימות הקיץ ואין אדם בארץ-ישראל אשר ישית לבו לתופעה זו. על אחת כמה וכמה מיכאל אגרוב, שמימו

לא הידר בלבנושו ולא שם לב למראתו. במה דברים אמורים? בימים כתיקונם, אולם היום היה יום מיוחד-במינו. לפיכך משנדבקה חולצתו אל גופו נתפעם לבו. עמד ותחב ממחטה שתחצוץ בין זיעת צווארו לבין צווארון חולצתו. גדולה מזו: אף את מסרקו שלה מכיסו והפשיר את שערותיו שנתפרעו ממשב הרוח הערבית של שלהי-קיץ, כי ערב גדול היה למיכאל הערב.

באחד מרחובותיה הראשיים של ירושלים, במרחק כמה מטרים מן הכביש, נמצא בימים ההם מגרש ריק שבקצהו הוקם צריף. עמוד-חשמל היה תקוע בסמוך לפתח הצריף ופנסו זרע אור על כל הסביבה. ליד עמוד זה עמד מיכאל אגרוב עוטה הוד והדר כולו — חולצתו הלבנה בוהקת ומכנסיו הבהירים מגוהצות בקפידה — ולאור הפנס קרא את הכתוב על גבי מודעה שהיתה דבוקה מעל לפתח: „הערב בשעה תשע יתקיים בצריף-התרבות הקונצרט הראשון של הכנר מישה אגרוב. בתכנית — מיצירותיו של הכנר עצמו“.

מישה אגרוב על משקל ישה חפץ, מישה אלמן וכו'... והכל בזכותו של צימרמן הזקן, אביה של מרים המנוחה. באותו בוקר קיבל הלה את פניו ב„בנק נחמיה לעבודה“ כקבל אב את בנו. משהודיע לו מיכאל שהוא עומד לערוך קונצרט, שמח הזקן כמוצא שלל רב, התלהב, מחא כף, סיפר מעשה מאביו-זקנו שהיה מטובי ה„כלי-זמר“ בעיירה אחת בפולגניה ולא היה גוי, מכל שכן בן-ברית, שלא היה מזיל דמעה כל-אימת שהיה הלה נוטל את כיגורו. בדרך את מיכאל מראש על הצלחתו והבטיח לו את מלוא עזרתו בהגשמת התכנית.

בלי שהיות יתרות נחלץ לקיים את הבטחתו. הזניח את עסקי „בנק נחמיה לעבודה“ ושקע ראשו-ורובו בהכנות לקונצרט. את כל מחסורו של מיכאל נטל על עצמו. סיפק מזון לביתו. שלחו אל החייט והזמין לו חולצת-משי לבנה ומכנסיים בהירות משובחות ביותר. מיכאל חדל לבקר בחדרו של שטרן. מהנץ החמה ועד חצות הלילה עמד והתאמן ביצירת ארבעת המיתרים. כל אותם הימים היה הזקן טרוד ומטריד את בן-ציון בהפצת כרטיסים, בהדפסת מודעות ובשכירת האולם. ובשלהי קיץ, בשעה שרוח ערבית נשבה מן ההרים, עמד מיכאל על יד הכניסה אל הצריף, חולצת המשי דבוקה אל גבו וידית הנרתיק דבוקה אל אצבעותיו. בנרתיק נח הכיגור.

צריף-התרבות לא היה מיועד לקונצרטים ולהצגות. היה זה מעין מועדון, ואף שהאולם שבתוכו היה מרווח למדי ואפילו דבר-מה הדומה לבימה הותקן באחד מקצותיו, לא היתה בו אלא כניסה אחת בלבד. לפיכך נאלץ מיכאל לעבור בין שורות הכסאות כדי להגיע אל אותו מיתקן-קרשים ששימש בימה. האולם היה מואר ורוב הכסאות היו תפוסים. כשפסע בין השורות נשמעו מחיאות-כפיים. מיכאל עלה על הבימה. האור כבה. מחיאות-הכפיים גברו, אף שעדיין לא היו אלו תשואות סוערות. מיכאל הניח את הנרתיק בירכתי הבימה, הוציא את הכיגור, קרב אל קצה הבימה והחווה קידה. הצמיד את הכיגור אל כתפו, תמכו בסנטרו והניף את הקשת.

מתוך השורה הראשונה נזדקרו פרצופים. בקצה הימני ישב מר צימרמן, אביה של מרים, קרח, קמוט־פנים, צנום, מגולח למשעי, עיניו רתוקות אל מיכאל וכולו אומר מתיחות וקשב. באמצע השורה נפער כסא פנוי — מקום ריק שמשום־מה נראה כפרץ שנבעה בפה מתחת שן קדמית שעתה־זוה עקרה. בקצה השמאלי ישב זוג צעיר: בחורה ארוכת פנים ואף, מחוטטת, ממושקפת, מכוערת, ובחור נאה בחיר־שער, תכול־עיניים ולבן־שניים.

הוא שאל:

— מה? בלי ליווי?

הבחורה השיבה:

— גם באך כתב יצירות לכינור בלי ליווי. הדבר עשוי להיות מקורי

ומעניין.

הם שוחחו בלחש, אך מיכאל קלט כל מלה ומלה. רגלו הימנית רטטה. הקשת נגעה במיתרים, והוא ניגן. הבחורה הנמיכה את קולה עד שנשמע כרחש תת־קרקעי עצור ומעומעם:

— לא ידעתי שהוא מלחין.

אף אני לא ידעתי. זה פרץ מעצמו. על כל ארבעת המיתרים. המורה הסביר לי. קווינטה. סול־ה־לה־מי. כל מיתר יש לו חיים משלו. אמנם, יכול מיתר לפלוש לתחומו של המיתר הסמוך לו כי... כי... את מבינה, אהובה, שתיס־זחצי אוקטאבות אפשר לנגן על כל מיתר. אבל אצלי אין דברים כאלה. אני נוהר. כל מיתר מוגבל בחמשת הטונים שלו. הלא שמעת... סול. נמוך־נמוך. מזה התחיל הענין... ליובה ברכבת השלגים... הכספית במד־חום נמוכה, הרבה מתחת לאפס... דרך־אנב, ליובה פירושה אהובה בעברית, והגה המיתר רה... ערבית נודמנה לי במדבר. נערה, ממש ילדה... מוררה. מילא, אין זה עניינד... מוטב שנעבור אל המיתר השלישי. חבל שלא הכרת את מרים. הייתי מציג אותה לפניך אילו היה הדבר בגדר האפשר, אך הדבר אינו בגדר האפשר... היא הלכה לעולמה... מתה בשעת ניתוח. אולי תוכלי להכירה לפי המיתר שלה... לה... צליל קצר, היסטרי קצת, רומנטי, תאוותני... אפשר אין זה אלא ענין אישי. אולי אפשר להפיק ממיתר זה צלילים שונים תכלית שינוי: ארוכים, רכים, שקטים. אבל עובדה היא שאין הם מופקים. הקשיבי: כל חמשת הטונים של מיתר זה קצרים, היסטריים קצת, תאוותניים, רומנטיים. והמיתר הרביעי כולו פתוח לפני. דק, גבוה, תמיר, שואף אל־על בנפתולי־נחש. מיתר זה אינו מוגבל. רשאי אני לנצלו עד קצה גבול האפשרות, עד כדי שתי אוקטאבות ומחצה. אך לפי־שעה איני עושה זאת. אדרבה, נגיעה מרופפת בלבד, נגיעה קלילה, אחת־יחידה — ודי. שמעת את הסיום? סטאקאטו. אגלה לך סוד, אהובה. כל מה ששמעת עד כה אינו אלא פתיחה, הקדמה, אוברטורה. היצירה הגדולה לא נוצרה עדיין, עתידה היא עוד להוצר, וכולה — כולה עד כולתה — תשתרע על פני המיתר הרביעי, אך ורק על המיתר הרביעי, מובן לך?

התשובה לא באה. במקום תשובה נתלתה בחלל דומיה כבדה, דחוסה ומתכתית. אותה דומיה שנשמעה באזניו במדבר צחיח ושומם.

והיו שמיד אשר על ראשך נחושת והארץ אשר תחתיך ברזל.

בנוהג שבעולם כיון שנוגע ברזל בנחושת נעתק צליל פעמוני סמיד, מתפשט גלים-גלים בחלל ומספיגו משמעות כבדה וממשית. כאן היתה הנגיעה אילמת. דממה שררה בכל היקום. ארץ ללא צליל. לא ציוץ ציפור ולא צריחת עורב, לא שאגת אריה ולא צהלת סוס. רק אנקת אדם בודדת נשמעה באולם. ואף זו לא היתה שוועה יוצאת מן הלב. אדרבה, היתה זו אנקת אדם העוצר בכל כוחותיו בתרחורי הצחוק המרקידים את אברי גופו, המדגדגים את גרונו, את ושטו, את קיבתו ואת קרביו לבל יפרצו החוצה.

במרכזו של השורה הראשונה, על כסא שקודם היה פנוי, ישב אדלברט שטרן. גמוש, צנום, קטן-קומה, בלוריתו שיבה, הטמו חד כמקורו של גשר ועיניו אפורות-דהות. הוא צחק. תחילה היה צחוקו צחוק עמוק וחרישי. אך מרגע לרגע, משניה לשניה גבר והלך. ככל שגבר הצחוק הלכה דמותו הנמושה וגדלה, וככל שגדלה דמותו גבר צחוקו. אדלברט שטרן היה לענק. צחוקו זיעזע את הצריף ועירער את כתליו. האולם הצנוע לא יכול לשאת את רעמיו, ריססו למאות בני-צחוק זעירים ופיזרו בקרב קהל-השומעים. אדלברט שטרן נתגמד כדי קומתו הרגילה וחזר אל הכסא המרכזי שבשורה הראשונה. יושבי כל שאר הכסאות צחקו. צחקו הכל. חירחרו, נחרו, שרקו, נערו, שאגו, התפתלו, פירכסו, נשתופפו, הודקפו, מחו עיניהם בממחזותיהם, גברים ונשים, זקנים ונערים, אנשי-עבודה ואנשי-תרבות, פשוטי-עם ואניני-טעם. האולם געה בצחוק.

מיכאל קפץ מקרשי הבימה למטה, עבר במעבר שבין השורות ופנה אל היציאה. אפשר הכשילו מישחו בזדון מתוך כוונה להתעלל בו ולהשיב לו מנה אחת אפיים על שעת-הזה התעלל הוא. מיכאל, במוזיקה ובקהל, ואפשר מעדו רגליו מאליהן — תוך כדי ריצה נפל והשתטח על רצפת הצריף מלוא קומתו. הצחוק גבר. מיכאל הזדקף ורץ הלאה. בחוץ גשבה רוח, הצמידה אל גבו את החולצה הרטובה ופרעה את שערתיו.

נזל. מתקתק-חמוץ מילא את פיו. הברך, שנחבטה בעת הנפילה, כאבה, המכנסיים הבהירים התכסו כתמים. חש מיכאל בטעמו של הדם הדביק, הרגיש את הכאב ברגל החבוטה, ראה את הכתמים הכהים שעל המכנסיים הבהירות. רצה לעמוד רגע קט, להריק מפיו את הריר הדביק, לחבוש את הרגל הפצועה, לנער את האבק מן המכנסיים... אך לא נעצר. אף לא כדי לשאוף רוח. הוא רץ. במנוסת-בהלה התרחק מן הצריף כאילו כל הקהל המשתולל דלק אחריו.

ד

לפתע חש קלילות מזורה בידו הימנית. בדין הוא שדבר-מה יכביד על כף-היד, ימתח את הזרוע, ימשוך את הכתף, ישתלשל מן האצבעות. ולא היא.

היד מתנפנת כחפץ דומם. כחבל שנקשר בקצהו האחד והוא מתנדנד ברוח לכל ארכו. עדיין נמצא מיכאל במצב של ריצה, ואדם כיון שהוא רץ הריהו מנענע בידיו. הרוח אף היא לעולם אינה חדלה מנשוב בהריה של ירושלים. רוח קרייה... אין זה אלא טבעי, אפוא, שידו הימנית מתנדנדת אנה ואנה. אף-על-פי-כן, תחושה זו של קלילות מדריכה את מנוחתו, מטרידה, מדאיגה, שכרה של הקלילות יוצא בהפסדה. בדין הוא שיכביד דבר-מה על היד... דווקא על היד ולא על הלב, על הנפש...

— הכינור!

מיכאל נעצר בבת-אחת כמי שכפאו שד. הכינור איננו. נשכח בצריף. מחמת הריצה הממושכת כבדה נשימתו, לכו פעם בחזקה, זיעה ניגרה מפניו. תחב את ידו בכיס מכנסיו, פישפש בו, ביקש ממחטה ולא מצאה. כפי הנראה גם הממחטה נשארה בצריף. יש בעולם כנרים הנוהגים לקנח את כפות-ידיהם בטרם יפתחו בנגינה. האם עשה גם הוא כן? כלום קינח את כפות-ידיו בממחטה בטרם יניף את קשתו? פרט זה נשמט מזכרונו. מכל-מקום, הממחטה לא היתה מצויה בכיסו. פנה אחורה וחזר על עקבותיו בדרכו אל הצריף. לאט הלך, בצעדים ארוכים, מתנשם, נעצר תכופות ומטלטל ראשו כדי לנער את אגלי הזיעה, שוב לא חש אותה הקלה בזרועו ובכף-ידו הימנית. אצבעות ידו השמאלית פירפרו עצבנית. געגועים ממש; כוספים, כמהניים. נפשו יצאה אל כינורו. חשק לראותו, למשוש, לחוש בו, לגעת בראשו הקטן, השחרחר, הכפוף קמעה כפיפה של יוהרה, הענוד ארבעה עדיים-עיניים-אזניים שחורים — שנים משמאל ושנים מימין; בצווארו הארוך והעודנדן, היפה, המתרחב בהדרגה כלפי מטה ונח על חלקת החזה המשוח כלפה בהירה; בכתפיו המעוגלות הגולשות מעדנות משני העברים עד נפלן בתוך שני השקעים העמוקים המפרידים בין מתניים צרות לבין ירכיים מתעגלות-מגרות; בגב השרירי הקשה והמשיי כאחד; בשני חריצי החזה החתוכים בעקומות מפותלות והמאחדים בקרבם את חכמת ההנדסה הצלולה ואת תורת הקול הצלול; בבטן המתפדרת בגנדרנות-מה; בארבעת המיתרים המתוחים על פניה, שהדל והאביון שבהם עשוי לזעזע את האוויר בארבע-מאות שלושים-וחמש תגודות על כל משיכת קשת — המיתר סול. ועוד שלושה; רה, לה, מי. סול-רה-לה-מי.

אצבעות ידו השמאלית פירפרו באוויר. ומשנתיאשו מן הפירפורים באוויר, פגעו בכינור. תחילה ריפרפו על פני המיתרים, אחר-כך החליקו עליהם, ולבסוף לחצו. המיתרים ננעצו באצבעות. תחילה שרטו את העור, אחר-כך חדרו לבשר, ולבסוף חרתו בעצמות. טיפות-דם נקו על כף-היד, השתרגו בשלוליות זעירות ונטפו ארצה. מיתר אחד ננעץ באצבע, מיתר שני ננעץ בקמיצה, מיתר שלישי ננעץ באמה, מיתר רביעי ננעץ בורת. סול, רה, לה, מי. כף-היד שתתה דם, המיתרים רטטו ללא צליל. ואפשר לא מיתרים היו אלה אלא איזה דבר אחר שננעץ בבשר. פגיון, סיף, מאכלת, חרב, חנית...

בחולצת המשי ניגב מיכאל את כפות ידיו השרוטות. עוד כתמי אודם על

לובן המשי. מיכאל פתח את הדלת ונכנס אל הצריף. האולם היה ריק מאדם. סמוך לקירות נערכו הכסאות בשתי שורות. כסא על גבי כסא. מיכאל פסע לעבר הבימה. מאחורי הכסאות הופיע תימני זקן שהחזיק מטאטא בידו.

— אתה סידרת את הכסאות?

— אי-וזה — השיב התימני ערבית תוך סילסול ממושך בהברות. מיכאל שמע ערבית, אף-על-פי-כן חזר על שאלתו בבהילות של רוגזה:

— אתה או לא?

התימני זקף את עיניו בתמיהה.

— אני. בטח אני. מי יסדר אם אני לא אסדר.

— את כל הכסאות?

— את כולם, יא מרי.

— אולי ראית כינור?

— איזה כינור?

— כינור רגיל שמנגנים בו.

— כינור? — התהרהר התימני — כינור? לא, לא ראיתי כינור.

— ונרתיק?

— איזה נרתיק?

— נרתיק שחור, ארוך, תיבה בשביל כינור.

— שחור?

— כן, שחור.

— שחור לא ראיתי.

— ראית נרתיק בצבע אחר?

— לא, חביבי, לא היה נרתיק.

— אני רוצה לחפש.

— חפש, יא מרי, חפש כמה שרוצה. עד הבוקר חפש. כינור, נרתיק,

הכל חפש. ברוך-השם, עיניים שלי הכל רואות. לא היה כינור, לא היה שחור, אתה לא מאמין — ירחם השם עלינו ואתה תחפש ותחפש ותחפש...

מיכאל לא חיפש. בפעם הרביעית עבר באותו לילה לאורך הצריף ויצא

החוצה.

ה

מחוץ לעיר השתוללה הרוח. הירח שקע. אפלה סמיכה ודביקה עטפה את ההרים. שעה ארוכה עמד מיכאל סמוך לצללית מרובעת גדולה ששימשה לו בית-מגורים. עמד דומם, לא נע ולא זע ולא נכנס פנימה. לבסוף שלה מפתח מכיסו והתחיל ממשש את הדלת בחשכה למצוא את חור-המנעול. מצא את החור ונעץ בו את המפתח. ניסה לסובבו שמאלה ולא עלתה בידו. בעט בדלת ונכנס פנימה. האמנם שכח לנעול את הדלת בצאתו?

העלה אור במנורת-הנפט וראה דמות צרה וארוכה יושבת שפופה על אחד מארגוניו, כמוט ברזל שפופוהו בכוח. זו היתה אהובה.

כפופה ישבה, ואף-על-פי-כן נראתה גבוהה ודקת-גו עד כדי חשש למתניה פן תישברנה. האמנם כה גבוהה רוזה היא אהובה? ושמא נתארכה והוצרה בהבהובי שלהבתה של המנורה שפתחה במשחק אור-צל שטני ומאיים.

פניה של אהובה היו נתונות בכפות ידיה ומרפקיה שעונים על תכריכים. י'רגליה נח גרתיק שחור ובו כינורו של מיכאל.

הוא שאל בקול עמום, חסר-גון ונטול-הד:

— את הבאת את הכינור?

— אני.

— תודה.

זקפה ראשה והתישבה על מושבה.

— הדלת לא היתה נעולה.

— כפי הנראה שכחתי לנעול. נרגש הייתי.

— אולי השארת אותה פתוחה למעני?

מיכאל לא השיב. אמרה אהובה:

— חיכיתי לך.

— למה חיכית? יכולת להשאיר את הכינור וללכת. לשם מה נשארת?

— נשארת. ואני מוכנה גם להישאר להבא. מוכנה להישאר אתך כל החיים.

אתה שומע מיכאל?

— אני שומע.

— אני מוכנה להישאר אתך לעולם.

— ...

— כאן... לא, לא, לא כאן. נצא מכאן. אסיים את לימודי ונצא מכאן. עד אז

אשאר. אבל בתנאי... אתה שומע, מיכאל, בתנאי...

— באיזה תנאי?

— בתנאי שתניח לו לזה... תטוש אותו. לא תגע בו. — היא הורתה

על הכינור.

— ומה אעשה?

— תעבור, תעמול, תהיה פרודוקטיבי. תלוש אתה מיכאל. אינך חייב

להיות תלוש. חייב אתה להקדיש את עצמך... כן, כן, דווקא משום שאתה — אתה,

חייב אתה להקדיש את עצמך לבנין, ליצירה, לחברה, לאנושות, לעם. אתה מהלך

בעיניים עצומות, ישן. אינך רואה את הנעשה סביבך. פה, לנגד עיניך, מפריחים

שממה, מחיים עם, בונים חברה חדשה, עולם חדש. עולם חדש, יפה, נפלא, מאושר,

עולם של צדק ושוויון ואחווה ורווחה, ואתה חולם.

— אני הוא החולם, אהובה?

— כן, אתה החולם. גבר מבוגר, גדול, חזק, קשיש פי-שניים ממני, חולם

חלומות וחורק בכינור. תלוש, מנותק, מנוון. וכי אינך יכול להיות אדם. פועל, יהודי? לבנות יחד אתנו את העתיד?
 מיכאל גיתר ממקומו.
 — מה אמרת?
 זקפה אהובת את עיניה ושאלה:
 — מדוע אתה רועד? קר לך?
 — מה אמרת? — שאל בקול ספק של בכי ספק של זעקה היסטורית.
 — אמרתי שאתה חייב לבנות יחד אתנו את העתיד.
 — את מה?
 — את העתיד.

כל גופו של האדם חוזר סיבים דקיקים וסבוכים המסתעפים מחומר רופס ונוזל-למחצה השרוי בגולגולת. חומר זה מתקרא מוח, ואילו הסיבים על כל שריגיו קרויים בשם מערכת-עצבים. יש ומישהו מניף גרון על אותו אילן, ואף-על-פי ששום סיב מסיביו לא נפגע פגיעה של ממש עולה לפתע הפורת על כל העץ כולו, האילן נופל. מסיבות בלתי-מובנות בהחלט היתה המלה "עתיד" הגרון הסמוי-מן-העין. אפשר משום שמעולם לא חשב מיכאל על העתיד בשל היותו שקוע ביצירת עברו או בחיפושים אחריו; ואפשר משום שהיה מזועזע כבר לפני כן ובמצבו הנפשי שלאחר הקונצרט היתה כל מלה עלולה לשמש טיפה אחרונה הממלאה את כוס-התרעלה. מכל-מקום, מערכת העצבים של מיכאל התמוטטה. אט-אט, כנשר המאית מעופו לאחר שפגע בו חצו של צייד, כרע מיכאל על ברכיו, הליט פניו בברכיה של אהובה וגעה בבכי.

גבר מבוגר, גדול, חזק מליט פניו בחצאית של נערה — שנותיה כמחצית שנותיו — ומתיפח כתינוק, כתפיו רועדות ופיו ממלמל למקוטעים:
 — אדם... פועל... יהודי... עתיד... דווקא עתיד ולא עבר... אבנה... אבנה. אתך אבנה... עתיד... עתיד... עתיד...

שעה ארוכה ישבה אהובה זקופה וליטפה את שערות ראשו. משפסקו המלמולים וקול הבכי נחלש והיה לאנחה חרישית, הרכינה ראשה, הצמידה שפתיה אל צווארו — בשטח שבין התסרוקת העשויה למשעי לבין הצווארון המקומט של החולצה הלבנה לשעבר — ואמרה בלחש:
 — אתה לגדולות נוצרת. מיכאל.